

181
Je lidské žehnat tam, kde vás proklínají.

182

Důvěrnost od nadřazeného roztrpčuje, protože nesmí být oplácena. -

183

„Ne to, že jsi mě obelhal, ale že ti už nevěřím, mnou otřásl.“

184

Existuje rozvremnost dobroty, jež se vyjímá jako zlomyslnost.

185

„Nelíbí se mi.“ - Proč? - „Nestacím na něj.“ - Odpověď už tak někdo?

HLAVA pátá: K PŘÍRODOPISU MORÁLKY

186

Morální citění je teď v Evropě právě tak vyřiblené, pozdní, rozmanité, citlivé, rafinované, jako je příslušná „morální věda“ ještě mladá, začátečnická, neohrabaná a hrubá: přitazlivý to protiklad, který se občas jako takový zviditelní a ztělesní v osobě moralisty. Již název „morální věda“ je vzhledem k tomu, co se jim označuje, příliš namyšlený a proti *dobrému* vkusu: ten mívá v oblíbené spíše skromnější slova. Měli bychom si, se vši přisnosit, přiznat, *čeho* je zde ještě nadlouho zapotřebí, *co* jediné je zatím oprávněné: totiž sběr materiálu, pojmové zachycování a pořádání obrovské říše jemných hodnotových pocitů a rozdíln, které žijí, rostou, plodí a zanikají - a, možná, pokusy názorně zachytit častější a opakující se útvary této živoucí krystalizace - jako průprava k *nauce o bytích* morálky. Ovšem: dosud nebylo této skromnosti. Všichni filosofové žádali po sobě s topornou vážností, jež je k smíchu, cosi mnohem vyššího, náročnějšího, slavnostnějšího, když se zabývali morálkou jako vědou: chtěli *zlidovněnou* morálku - a každý filosof dosud věřil, že morálku zdůvodní; morálka sama však plarila za „danou“. Jak vzdálen byl jejich neomalené pyše onen bezvýznamně vyhlížející a v prachu a blátě ponechaný úkol jejího popisu, ačkoli pro něj by i ty nejjemnější ruce a smysly byly stěží dost jemné! Právě proto, že morální filosofové znali morální facca jen zhruba, ve svévolném výražu nebo v nahodilé zkratce, jako například moralitu svého okolí, svého stavu, své církve, svého ducha doby, svého klimatu a svého zemského pásma - právě proto, že o národtech, dobách, minulostech byli špatně zpraveni, ba málo žádostivi jejich poznání, nepříšly jim vlastní problémy morálky vůbec na oči: všechny tyto problémy se totiž vynořují teprve

při srovnávání *mnoha* morálek. Ve vši dosavadní „morální vědě“ *chyběl*, at to zní jakkoli podivně, ještě problém morálky samé? *Chybělo* podezření, že tu vůbec něco problematického je. Co filosofové nazývali „zdůvodněním morálky“ a co po sobě žádali, bylo, viděno v pravém světě, jen učenou formou dobré víry v panující morálku, novým prostředkem jejího *vyřazení*, tedy vůbec záležitosti existující jen uvnitř určité morality, ba v posledním základě jistým popřením, že by tato morálka vůbec *směřla* být pojata jako problém: a rozhodně pravým opakem zkoušky, rozboru, zpochybnění, vivisekce právě této víry. Slysme například, s jakou až úctyhodnou naivitou ještě Schopenhauer prezentuje svou vlastní úlohu, a učiníme si vlastní závěr o vědeckosti „vědy“, jejíž poslední místiči mluví ještě jako děti a babky: „Princíp,“ říká (str. 136 Základních problémů morálky), „zásada, s jejímž obsahem všichni etikové *vlastně* souhlasí; neminem laede, immo omnes, quantum potes, juva* – to je *vlastně* věta, o jejíž zdůvodnění usilují všichni moralisté... *vlastní* fundament etiky, který je už po tisíciletí hledán jako kámen moudrců.“ – Potíž se zdůvodněním uvedené věty může být ovšem velká – ani Schopenhauer zde, jak známo, neuspěl; a kdo někdy důkladně pocítil, jak nevkusně falešná a sentimentální je tato věta, ve světě, jehož esenci je vůle, kmoej, tena – lze připomenout, že Schopenhauer, ač pesimista, *vlastně* pískal na flétnu... Demoděnně, po jídle: čtete o tom jeho životopisce. Jen tak na okraj se ptajme: pesimista, popřítel boha a světa, který se zastává před morálkou – který morálce říká své Ano a píská na flétnu, morálce „laede neminem“: jakže? je to vlastně – pesimista?

187

I když prozatím odhlédneme od hodnoty takových tvrzení jako „existuje v nás kategorický imperativ“, pořád se ještě můžeme ptát: co takové tvrzení vypovídá o tom, kdo je tvrdí? Jsou morál-

*Nikomůu neubližuj, naopak všem, nakolik můžeš, pomáhaj.

ky, které mají svého původce ospravedlnit před druhými; jiné morálky jej mají uklidnit a učinit spokojeným se sebou samým; jinými se sám chce přitlouci na kříž a pokořit; jinými se chce mást, za jinými se schovat, jinými se osvítit a vystoupit ven, do výše a do dále; jedna morálka slouží svému původci, aby zapomněl, jiná, aby se zapomnělo na něho či na něco z něho; mnohý moralista by chtěl nad lidstvem vykonávat moc a formovat je svou tvrdí náladou; mnohý jiný, možná právě i Kant, dává svou morálkou na srozuměnou: „Na mně je účehodné to, že umím poslouchat – a u vás tomu *nemá* být jinak než u mne!“ – zkrátka, *morálky* jsou také jen *znakovou řečí efektů*.

188

Každá *morálka* je, v protikladu k *laisser aller*, notnou dávkou tyranie vůči „přírodě“, rovněž i vůči „rozumu“, to však ještě není námitkou proti ní, neboť v takovém případě bychom museli sami na základě nějaké morálky deklarovat, že všechny druhy tyranie a nerozumu jsou zakázány. Podstatné a nedocentelné na každé morálce je, že je *dlouhodobým tlakem*: abychom porozuměli stoisismu nebo Port-Royalu nebo puritánství, vzpomeňme na tlak, pod nímž dospud každá řeč dospěla k síle a svobodě – na metrický tlak, tyranii rýmu a rytmu. Jaké nouzi se jen vystavovali básníci a řečníci každého národa! – nevyjímaje několik dnešních prozaiků, v jejichž uchu přebývá neúprosné svědomí – „kvůli takové hlouposti“, jak říkájí utilitářští neklůbové, připadájíce si chytří – „z ponížnosti před svěvolnými zákony“, jak říkájí anarchisté, předstávajíce si, že jsou „svobodní“, ba svobodného ducha. Avšak podobuhodným faktem je, že vše, co na Zemi je či bylo svobodného, jemného, smělého, tanečního a mistrně jistého, at už v myšlení samém nebo ve vládnutí, nebo v mluvení a přemlouvání, v umění právě tak jako v mravech, se rozvinulo teprve díky „tyranii takových svěvolných zákonů“, a ve vši vážnosti řečeno, není nepravděpodobné že „příroda“ a „přírozené“ je právě toto – a *nikoli* ono

laisser aller! Každý umělec ví, jak má jeho „nejpřirozenější“ stav, to znamená svobodně pořádaní, kladení, disponování, formování v okamžicích „inspiratione“, daleko k pocitu prostého uvolnění – a jak přísne a jemně právě tady naslouchá tisícovým zákonům, jež se právě pro svou tvrdost a určitost vymykají veškeré pojmové formulaci (i ten nejpevnější pojem má naproti tomu cosi rozplývavého, mnohočetného, mnohoznačného). Zdá se, že „na nebesích i na zemi“ je podstatné, opakují, dlouho a jedním směrem *poslouchat*: přitom vznikne a – viděno dlouhodoběji – vždy vzniklo něco, kvůli čemu stojí za to žít na zemi, například činnost, umění, hudba, tanec, rozum, duchovnost – něco rozjasňujícího, rafinovaného, šíleného a božského. Dlouhá nesvoboda ducha, tíživá nedůvěra ve sdělitelnost myšlenek, kázeň, kterou si myslitel uložil myšlením uvnitř církevních a dvorských směrnic nebo v rámci artistských předpokladů, dlouhá duchovní vůle vykládat vše, co se děje, podle křesťanského schématu a objevovat a ospravedlňovat křesťanského boha ještě i v každé náhodě – všechno to násilně, svévolně tvrdě, strašlivě a rozumem se přičící projevilo se, jako prostředek, jímž si evropský duch vypěstoval svou sílu, svou bezohlednou zvědavost a obratnou pohyblivost: být je třeba připustit, že přitom muselo být právě tak nenahraditelně mnoho síly a ducha promrháno, udušeno a pokáženo (neboť zde stejně jako všude jinde se ukazuje „příroda“, jaká je, v celé své rozhazovačně a *laoséjné* velikoleposti, jež pobuňuje, ale je vznešená). Že po tisíciletí evropská myslitelé mysleli, jen aby něco dokázali – zatímco dnes je nám naopak každý myslitel, který „chce něco dokázat“, podezřelý –, že jim už vždy bylo jasné, co *mělo* vyjít jako výsledek jejich nejpřisnějšího přemýšlení, asi jako kdysi u asijské astrologie nebo jako ještě i dnes u neškodného křesťansko-morálního výkladu nejbližších osobních příhod „k boží slávě“ a „ke spásě duše“: toto tyranství, tato svévole, tato přisná a grandiozní hloupost *vychovála* ducha; otroctví je, jak se zdá, v hrubším i jemnějším smyslu neodmyslitelným prostředkem i duchovního zkázně-

ni a pěstění. Podívejme se na každou morálku z tohoto hlediska: právě „příroda“ v ní učí nenávidět ono *laisser aller*, přespřílišnou volnost, a vštěpuje potřebu omezených horizontů, blízkých úkolů – učí *záložní perspektivy*, a tedy v jistém smyslu hlouposti, jako podmiňuje života a růstu. Budeš poslouchat, prostě někoho, a to dlouho: *jinak* se ztratíš i poslední úctu k sobě samému – to se mi zdá být morálním imperativem přírody, který ovšem není ani „kategoričtý“, jak to po něm chtěl starý Kant (proto ono „jinak“), ani se neobrací k jednotlivci (co jí je po jednotlivci!), zajisté však k národům, rasám, věkům, stavům, především však k celému zvířeti jménem „člověk“, k *člověku*.

189

Pracovitě rasy velmi těžko snášíji volnou chvíli: bylo mistrným kouskem *anglického* instinktu, že neděli natolik posvětil a zasvětil nudě, že při ní Angličan bezděky zatouží po svém všedním a pracovním dnu: jako takový chytře vynalezený, chytře vsunutý *příst*, jehož obdoba lze v hojném množství najít i v antickém světě (i když, jak se u jižanských národů sluší, ne zrovna vzhledem k práci). Musí existovat půst rozličného druhu; a všude, kde panují mocné pudy a zvyky, má by zákonodárci dbát na to, aby vkládali přestupné dny, o kterých je takový pud upoután řetězy a učí se zas jednou hladovět. Při pohledu z nějakého vyššího místa se jeví celá pokolení a celé věky, jsou-li poznamenány nějakým morálním fanatismem, jako taková vsunutá období tlaku a půstu, během nichž se pud učí omezovat a ponížovat, ale také se *očisťovat* a *osvět*; i jednotlivé filosofické sekty (například svoa uprosřed hebrejské kultury a jejího vilného vzduchu prosvíceného vonnými afrodisiaky) připouštějí podobný výklad – Je to i polkn pro vysvětlení onoho paradoxu, proč právě v křesťanském údobí Evropy a vůbec až pod tlakem křesťanského hodnocení sublimoval pohlavní pud až v lásku (amour-passion).

190

V Platonově moralce je něco, co k Platonovi vlastně nepatří, co se v jeho filosofii vyskytuje dalo, by se říci, jen navzdory Platonovi: totiž sókratismus, pro něž on byl vlastně příliš vznešený. „Nikdo sám sobě nechce přivodit škodu, proto se vše špatné děje nedobrovolně. Neboť špatný člověk působí sám sobě škodu: to by nečinil, kdyby věděl, že špatné je špatné. Podle toho je špatný špatným jen z omylu; odstraníme-li jeho omyl, pak ho nutné učiníme - dobrým.“ - Z tohoto způsobu uvažování je cítit *laza*, která na špatném jednání zahledá jen nepřijemné důsledky a soudí, že „je špatné“ jednat špatně; zatímco „dobré“ beze všeho ztotožňuje s „prospěšným a příjemným“. U každého morálního utilitarismu lze rovnou usuzovat na tento stejný původ a jít po číchu: zřídka se člověk spleté. - Plátón učil vše pro to, aby do věty svého učitele vložil něco jemného a vznešeného, především sebe sama - on, nejpopovážlivější ze všech interpretů, jenž celého Sókrata sebral z ulice jako lidové téma a popěvek, aby je do konečna a do nemožna varioval: totiž do všech svých vlastních masek a mnohostí. Řečeno žertem, a ještě k tomu homérsky: co pak už je plátónský Sókrates, ne-li πρῶσθε Πλάτων ὄρθῆν τε Πλάτων μέσσην τε Χίμαιρα.*

191

Starý theologický problém „víry“ a „vědění“ - nebo, zřetelněji, „instinktu“ a „rozumu“ - tedy otázka: zda při hodnocení věcí zaslouží více autority instinkt než rozumnost, která žádá, aby se hodnotilo a jednalo podle důvodů, podle nějakého „proč“ spíše než podle účelnosti a prospěšnosti - je to pořad ještě ten stejný dávný morální problém, který poprvé vystoupil v osobě Sókrata a už dlouho před křesťanstvím rozdělil duchy na dva tábory. *Σόκρατες* sám -

* Zepředu Plátón, zezadu Plátón, uprostřed chiméra. (Parafraze Homérova po-
pisu Chiméry: „zepředu lev, zezadu drak, uprostřed chiméra“, Ilias VI, 181.)

se sice celkovým vkusem svého talentu - talentu suverénního dialektika - postavil nejprve na stranu rozumu; a po pravdě řečeno, co dělal po celý život jiného, než že se vysmíval nešikovné neschopnosti svých vznešených Athéňanů, kteří jako všichni vznešení lidé byli lidmi instinkty a nikdy nemohli uvést dostatečně důvody pro své jednání? Avšak nakonec, v tichosti a potají, se vysmál i sám sobě: zjistil u sebe, svým jemnějším svědomím a sebevyslechem, tuž, potíž a neschopnost. K čemu ale, povzbuzoval se, bych se měl proto odpoutat od instinktů! Musí se jim a také rozumu dopomoci k jejich právu - člověk musí poslouchat instinkty, ale přemluvit rozum, aby jim při tom vypomohl dobrými důvody. Toto byla vlastní *galasnost* - onoho - velkého tajuplného ironika: dotlačil své svědomí až tam, že se spokojilo s přelstěním sebe sama: v základu však iracionálně v morálním soudu prohlédl. - Plátón, v takových věcech nevinnější a bez plebejské prohnanosti, si chtěl s vynaložením veškeré síly - té největší síly, jakou dotud musel filosof vynaložit! - dokázat, že rozum a instinkt samy od sebe směřují k jednomu cíli, k dobru, k „bohu“; a od Plátóna jsou všichni theologové a filosofové na téže dráze - to znamená, že ve věcech morálky dosud vítězil instinkt, nebo, jak to nazývali křesťané, víra, nebo, jak to nazývám já, „stádo“. Museli bychom vymout Descarta, otce racionalismu (a tudíž děda revoluce), který autoritu přiznával pouze rozumu: ale rozum je jen nástroj a Descartes byl povrchní.

192

Kdo se probírá historií určité jednotlivé vědy, nachází v jejím vývoji vodítka k pochopení nejstarších a nejobecnějších postupů všeho „vědění a poznávání“: tam i tady jsou nejdříve vyvinuty překotné hypotézy, smyšlenky, dobrá hloupá vůle k „víře“, nedostatek nedůvěry a trpělivosti; naše smysly se učí až pozdě - a nikdy se nenaúčí docela - být jemnými, větrnými, opatrnými orgány poznání. Pro naše oko je pohodlnější, když na daný popud znovu

vytvoří již častěji vytvořený obraz, než aby podželo to, co je na dojmu odlišné a nové: to vyžaduje více síly, více „morálnosti“. Slyšet něco nového je pro ucho trapné a těžké; cizí hudební slyšme španně. Při poslechu jiné řeči se mimovolně pokoušíme formovat slyšené hlásky do slov, jež nám znějí důvěrněji a domáčeji: tak si například Němec vytvořil z kdysi uslyšeného arcubalista slovo Armbrust.* Vše nové nalézá i naše smysly nepříteliské a vzdorovitě; a vůbec již při těch „nejjednodušších“ projevech smyslovosti panují afekty jako bázeň, láska, nenávisť, pasivní afekty lenosti nevyjímaje. – Stejně jako dnes čtenář nečte jednotlivá slova (nebo dokonce slabky) jedné stránky v úplnosti – spíše si ze draceti slov náhodně vybírá asi tak pět a k této pěti slovům „uhaduje“ pak smysl patrně jim příslušející –, právě tak můžeme stěží vidět strom zcela přesně a v úplnosti, jeho listy, větve, barvu, tvar; je pro nás o tolik snazší vyfantazírovat si strom přibližný. Dokonce i u těch nejpodivuhodnějších zážitků si počínáme stejně: největší díl zážitku si vybásníme a sotva nás lze přimět, abychom nějaké události *nepřiblížili* jako „vynálezci“. Tím vším chci říci: jsme od základu *odedávna – myslí básní*. Nebo, abych to vyjádřil cnostněji a pokryvečtěji, zkratka příjemněji: člověk je mnohem více umělcem, než sám ví. – Při živém rozhovoru často vidím tvář osoby, s níž mluvím, podle myšlenky, již vyjadřuje, nebo o níž se domnívám, že jsem ji u ní vyvolal, tak zřetelně a s tak přesnými detaily, že tento stupeň zřetelnosti daleko přesahuje sílu mého zraku: jemnost pohybu svalů a výrazu očí jsem si tedy *musel* přibásnit. Zřejmě se ona osoba tvářila úplně jinak, nebo vůbec nijak

193

Quidquid luce fuit, tenebris agit** : ale i naopak Co prožijeme ve snu, pokud to ovšem prožíváme částěji, patří posléze k celko-

* Samostří: Arm = paže, Brust = hrud.

** Cokoli se událo za světla, působí za tmy.

vému hospodářství naší duše stejně jako něco prožitého „doopravdy“: jsme tím bohatší nebo chudší, máme o potřebu více nebo méně, až nás nakonec i za jasného bílého dne, a třeba i v nejsvětlejších okamžicích našeho bdělého ducha, tahají a vodí zvyklosti z našich snů. Dejme tomu, že někdo ve svých snech často létal a nakonec, jakmile sní, uvědomuje si sílu a um létání jako svou přednost i jako své nejvlastnější záviděníhodné štěstí: takový člověk, který se domnívá, že dokáže provést každý oblouk a úhel sebeneopatrnějším impulsem, který zná pocit jakési božské lehkostnosti, „směřování vzhůru“ bez napětí a nátlaku, „směřování dolů“ bez blahosklonnosti a ponižování – bez tíže! –, jak by člověk takových snových zkušeností a zvyklostí neměl nakonec i v bdělosti svého dne chápat slovo „štěstí“ v jiném zabarvení a jiném určení! Jak by neměl po štěstí *jinak* – prahnout? „Vzlet“, jak tomu říkájí básníci, mu musí, vedle onoho „létání“, připadat příliš přizemní, svalovitý, násilný, už příliš „těžký“.

194

Odtižnost lidí se neprojeví jen v odlišnosti jejich hodnotových desek, tedy v tom, že považují za žádoucí různé stavy a nejsou zajedno ani v tom, co hodnotit výše a co níže, tedy v hierarchii společně uznávaných statků: ještě více se ukazuje v tom, co jim platí jako skutečné *vlastní* nějakého stavu. Pokud jde například o ženu, stačí skromnějším, už když disponuje tělem a pohláním požitkem, jako dostatečující a uspokojivý znak vlastnění; jiný, s podezřelavější a náročnější touhou po majetnictví, rozpoznává „otazník“, pouhou zdánlivost takového vlastnění, a chce rafinovanější zkoušky, především vědět, nejen zda se mu žena dává, nýbrž zda pro něho rovněž nechává, co má nebo by ráda měla – teprve *takto* mu připadá, že ji „má v moci“. Třetí však ani tadý ještě není u konce své nedůvěry a svého chčení mít, a prá se, zda žena, jestliže vše nechává pro něho, nečiní tak snad jen pro nějaký jeho fantom: chce být nejprve důkladně, ba propastně dobře poznán,

aby vůbec mohl být milován, odvažuje se toho, být uhodnut. Teprve tehdy cítí, že má milovanou plně ve svém vlastnictví, když už ona o něm nemá klamně představy, když ho miluje pro jeho důbelsství a skrytou nenasytnost právě tolik jako pro jeho dobrotu, důkladnost a duchovnost. Jeden by chtěl vlastnit národ: a všech na vyšší umění takového Cagliostro a Carliny jsou mu k tomu účelu dobrá. Druhý, s vytrbenější touhou po majetku, si říká: „Tam, kde chce člověk vlastnit, nesmí klamat.“ je popuzený a netrpělivý při představě, že srdci národa poručí jeho maska: „Musím se tedy *dát* poznat a nejprve poznat sám sebe!“ Mezi nápomocnými a dobročinnými lidmi člověk takřka pravidelně nalézá onu neomalenou zchytalost, která si toho, jemuž má být pomozeno, teprve přizpůsobuje: jako kdyby si například pomoc „zasluhoval“, právě po jejíž pomoci toužil a za veškerou pomoc se měl projevat hlubokým vděkem, oddaností, poddanským – na základě těchto v myslu disponují tím, kdo potřebuje pomoci, jako vlastním, jako se ostatně vůbec stali dobročinnými a nápomocnými lidmi z touhy vlastnit. Jsou žánliví, když jim člověk při pomáhaní zkrátil cestu nebo je předběhne. Rodiče dělají bezděky z dítěte cosi sobě podobného – nazývají to „výchovou“, žádá matka nepochybuje v hloubi srdce o tom, že si v dítěti porodila vlastnictví, žádný otec si neupírá právo podřízovat dítě *svým* pojímáním a hodnocením. Ano, kdysi se otcům zdálo správné disponovat životem a smrtí novorozence (jako u starých Germánů) podle vlastního uznání. A jako otec, tak i dnes ještě vidí učitel, stav, kněz, kníže v každém novém člověku nepochybnou příležitost k novému vlastnictví. Z toho tedy plyne...

195

Zidé – národ „zrozený k otroctví“, jak říká Tacitus a celý antický svět, „národ mezi jinými vyvolený“, jak říkájí a věří oni sami – Židé dokázali onen záračný kousek obrácení hodnot, díky němuž nabyl život na zemi na několik tisíciletí nové a nebezpečně

přizáhlivosti: jejich proroci zřavili slova „bohatý“, „bezbožný“, „zlý“, „násilný“, „smyslný“ v jedno a slovu „svět“ dali poprvé charakter nadávky. V tomto obrácení hodnot (k němuž patří, že „chudý“ se používá synonymně k „svatý“ a „přítel“) spočívá význam židovského národa: jim počíná *uzpouva otroků v morálce*.

196

Je třeba *objevit* bezpočet temných těles vedle Slunce – takových. *Která nikdy nevidíme*. To je, mezi námi, podobensví; a morální psycholog čte celé hvězdné písmo jen jako řec podobensví a znaků, již se dá mnohé zamíčet.

197

Dravce a dravého člověka (například Cesara Borgiu) vůbec nechápeme a nechápeme ani „přírodu“, dokud v základu těchto nejzdravějších ze všech tropických nervorů a rostlin stále ještě hledáme jakousi „chorobnost“ nebo dokonce nějaké jim vrozené „peklo“, jak dosud činili téměř všichni moralisté. Zdá se, že moralisté nenávidí prales a tropy? A že „tropický člověk“ musí být za každou cenu diskreditován, ať už jako choroba a degenerace člověka, ať už jako vlastní peklo a sebemučení? Proč ale? Ve prospěch „mírných pásem“? Ve prospěch mírných lidí? Lidí „moralních“? Průměrných? – Tolik ke kapitole „Morálka jako ustrašenost“.

198

Všechny tyto morálky, které se obracejí k jednotlivé osobě, za účelem jejího „šřestí“, jak se říká – co je to jiného než návrhy, jak se chovat v pomětu ke stupni *nebezpečnosti*, v níž jednolůvka osoba žije sama se sebou: recepty proti jejímu vášní, jejím dobrým a zlým sklónům, pokud mají vůli k moci a chtějí být pány; malé a velké chytříštky a triky, se zaručlým pachem starých domácích přípravků a babskou moudrostí; ve své formě všechny barokní a nerozumné – protože se obracejí ke „všem“, protože generalizují,

kde se generalizovat nesmí -, všechny hovoří bezpodmínečně, se-
 be samy chápou bezpodmínečně, kořeněné jsou všechny nikoli
 jedním zrnkem soli, spíše jsou nesitelné a občas dokonce svůd-
 né, teprve když se naučí překořeněným a nebezpečným váním,
 především voní-li „po onom světě“. To vše je, posuzováno intelek-
 tuálně, pramálo hodnotné a zdaleka nikoli „vědou“, natož „pak
 „moudrostí“, nýbrž, řečeno znovu a třikrát, chytráctvím, chytrác-
 tvím, chytráctvím, smíšeným s hloupostí, hloupostí, hloupostí. -
 at už je to hlostejnost a sošný chlad, jejíž stoikové radili a ordino-
 vali proti zhnoucímu bláznění afektů; nebo též ono Spinozovo
 zanechání smíchu a pláče, jeho tak navivně propagované zničení
 afektů jejich analýzou a vivisekcí; nebo ono snížení afektů na
 neškodný průměr, při němž ještě směji být ukoljeni, morální
 aristotelismus; dokonce i morálka jako požitek afektů úmyslně
 zředěných a zduchovělých symbolikou umění, jako například
 v hudbě nebo lásce k bohu neb*o k člověku kvůli bohu - neboť
 v náboženství mají vášně opět právo na existenci, za předpokla-
 du, že...: konečně dokonce ono vsuřené a odvážené oddání se afek-
 tům, jak mu učili Háfíz a Goethe, ono smělé puštění ořezí, ona
 duchovně-tělesná licentia morum ve výjimečném případě starých
 moudrých syčků a pijáků, u nichž „už nehrozí nebezpečí“. I toto
 ke kapitole „Morálka jako ustrašenost“.

Jestliže po celou dobu existence lidstva existovala [lidská stá-
 dá (rodové svazy, obce, kmény, národy, státy, církve) a vždy bylo
 velmi mnoho poslouchajících v poměru k malému počtu porou-
 čejících - tedy vzhledem k tomu, že mezi lidmi byla dosud nejlépe
 a nejdéle cvičena a pěstována poslušnost, můžeme právem před-
 pokládat, že v průměru je dnes každému jedinci vrozena potřeba
 poslouchat, v podobě jakéhosi *formálního svědomí*, které nařizuje:
 „to, a to máš bezpodmínečně udělat, toho, a toho, bezpodmínečně
 zanechat“, zkrátka „máš“. Tato potřeba se chce ukojit a naplnit

svou formu obsahem; sahá přitom, podle svých sil, své netrpěli-
 vosti a svého napětí, nepřihlíží vybíravě, jako hrubá žádost, po tom,
 co se jí nabízí, a akceptuje, co jí nějací poroučející - rodiče, učite-
 lé, zákony, stavovské předsudky, veřejná mínění - hučí do ucha.
 Podivná omezenost lidského vývoje, jeho váhavost, vleklost, časté
 zvraty a obraty - to vše souvisí s tím, že stádní instinkt poslušnos-
 ti je děděn nejlépe a na úkor umění, porouččet. Představme-li si,
 jak tento instinkt dosahuje poslední krajnosti, pak nakonec po-
 roučející a nezávislí zcela chybějí; anebo trpí v nitru špatným svě-
 domím a mají potřebu nejprve oklamat sami sebe, aby mohli po-
 rouččet: jako by i oni jen poslouchali. Tento stav dnes v Evropě
 skutečně nastal: nazýváán ho morálním pokrytectvím poroučej-
 cích. Neumějí se před svým špatným svědomím chránit jinak než
 tím, že se chovají jako vykonavatelé starších nebo vyšších rozkazů
 (předků, ústav, práva, zákonů, nebo dokonce boha), nebo si sami
 vypůjčují stádní maximy ze stádního myšlení, například jakožto
 „první služebníci svého lidu“ nebo „nástroje obecného blaha“. Na
 druhé straně se dnes stádní élověk v Evropě tváří, jako by byl
 jediné povoleným lidským druhem, a velebí své vlastnosti, díky
 nimž je kroký, nesitelný a prospěšný stádu, jako nejvlastnější
 lidské ctnosti: tedy smysl pro pospolitost, dobromyslnost, ohledy,
 plí, umětenost, skromnost, shovívavost, soucit. Avšak pro přípa-
 dy, kdy se domnívá, že se bez vůdců a vůdcích beranů nemůže
 obejít, čím dnes jeden pokus za druhým, aby součtem chytřích
 stádních lidí velitele nahradil: tohoto původu jsou například
 všechny reprezentativní konstutuce. Jakým dobrodíním, jakou zá-
 chranou před tlakem už už nesitelným je navzdory tomu vše-
 chno, to naposled velkolepě dosvědčil ohlas, jejíž měl přehod
 Napoleonův: historie Napoleonova ohlasu je takřka historii vyšší-
 ho štěstí, k němuž se celé toto století vzeplalo ve svých nejhod-
 notnějších lidech a okamžících.

200

Člověk období rozkladu, které míší rasy, má v těle dědicví rozmanitého původu, to jest protikladné a často dokonce nejen protikladné pudy a hodnotové měřítko, jež spolu zápasí a zřítka-ky si dopřejí klidu; takový člověk pozdních kultur a lomených světél bude v průměru člověkem slabším; jeho nejzákladnější tuž-ba směřuje k tomu, aby válka, kterou sám jež, už jednou skončila; štěstí, v souladu s uklidňujícím (například epikurejským nebo křesťanským) způsobem léčby a myšlení, se mu jeví především jako štěstí odpočinku, nenrušenosti, syrosti, konečné jednoty, jako „sabat sabatů“, jak bychom řekli se svatým rétoorem Augustinem, jenž byl sám takovým člověkem. – Pokud však na takovou povahu působí protiklad a válka ještě jako půvab a podnět života *navíc* a pokud na druhé straně zároveň s mocnými a nesmiřitelnými pu-dy zdědila a vypěstovala si také vlastní mistrovství a rafinovanost ve vedení války se sebou, tedy sebeovládání, sebe-přelstivání; pak vznikají oni kouzelní lidé, nepochopitelní a nevymyslitelní, lidé-hádanky, předurčení k vítězství a svádčovství, jejichž nejtřásněj-ším výrazem jsou Alkibiadés a César (k nimž bych rád přiřadil i *prvního* Evropana podle mého vkusu, Hohenštraufa Fridricha II.), mezi umělci snad Leonardo da Vinci. Objevují se přesně v týchž dobách, kdy onen slabší typus, se svou žádostí po klidu, vystupuje do popředí: oba typy patří k sobě a vznikají z týchž příčin.

201

Pokud je prospěšnost, jež vládne v morálních hodnotových sou-dech, jen prospěšností stádní, pokud je pohled zaměřen jedně na udržení obce a nemorálnost je hledána právě a vylučně v tom, co se zdá příslušníkům obce nebezpečné – potud ještě nemůže existovat žádná „morálka lásky k bližnímu“. Dejme tomu, že i zde se už do-jistě míry uplatňují ohled-seučí, slušnost, mírnost, oplácení po-moci, dejme tomu, že se i v tomto stavu společnosti projevují všech-ny pudy, jež budou později označeny čestným jménem jako „ctnos-

95

ti“ a nakonec téměř splynou s pojmem „morálka“; přesto v onom čase ještě vůbec nepatří do říše morálních hodnotení – jsou ještě *mirroredné*. Soucinné jednání například není v nejlepších římských dobách nazýváno ani dobrým, ani zlým, ani morálním, ani nemorál-ním; a je-li přece chváleno, snaží se velmi dobře s touto chválou jakési bezděčné pohrání, jakmile je totiž postaveno vedle jednání, jež slouží podpoře celku zvaného res publica. Nakonec je „láaska k bližnímu“ vždy čímsi vedlejší, zčásti konvenčním a světo-ně-zdanlivým ve srovnání se *strachem z bližního*. Jakmile je struktura společnosti ve svém celku ustavena a jeví se jako zajištěná vůči vnějším nebezpečím, je to právě tento strach z bližního, jenž otvírá nové perspektivy morálního hodnocení. Jisté silné a nebezpečné pudy, jako podnikavost, smělost, pomstychtivost, prohnanost, cham-tivost, panovačnost, které byly dosud v obecně prospěšném, smyslu nejen ctné – pod jinými jmény, rozumí se, než těmi právě zvolený-mi –, nýbrž musely být přímo vštěpovány a pěstovány (protože jich bylo v případě ohrožení celku pokaždé zapotřebí proti nepříteli celku), jsou od nvnějšíka vnímány jako dvakrát nebezpečné – neboť pro ně nyní chyběl odvodní kanál – a postupně jsou pranýřovány jako nemorální a vydány pomluvám. Teď se dostává morální účty protikladným pudům a sklonům; stádní instinkt vyožuje, krok za krokem, své důsledky. Jak velké či jak malé nebezpečí pro obec či pro rovnost spočívá v nějakém mínění, v nějakém stavu a afektu, v nějaké vůli, v nějakém nadání, to tvoří nyní morální perspektivu; i zde je opět bazeň matkou morálky. Jakmile nejvyšší a nejsilnější pudy vášnivě vrazí na povrch a pohánčí jednotlivce daleko nad průměr a rovinnu stádního vědomí ven a výš, ničí sebevědomí obce, o ně se láme její víra v sebe, jakoby její pátěr: a proto budou právě tyto pudy nejvíce pranýřovány a zatracovány. Jíž vysoká nezávistá duchovnost, vůle k osamělému postavení, velký rozum jsou vnímá-ny jako nebezpečí; vše, co pozvedá jednotlivce nad stádo, a bližní-mu působí strach, se od nyníška nazývá *zlým*; morální pověsti a účty se dostává slušnému, skromnému, přízřisoblivému, ztotož-

ňujícím smyšlení, *uměňenosti* tužeb. Končně za velmi mramulov-
ných podmínek chybí stále více příležitost a nutkání vzdělávat svůj
cit k přísnosti a tvrdosti; a každá přísnost, dokonce i ve spravedl-
nosti, počíná teď rušit svědomí; vysoká a příkrá vzněšenost a sobě-
zodpovědnost málem uráží a vzbuzuje nedůvěru, úctu získává „be-
ráněk“, ještě více „ovce“. V-historii- společnosti existuje bod
chorobné-křehkosti a přecitlivělosti, kde se společnost ujímá do-
konce i svého škůdce, *zločince*, a to ve vsí-vážnosti a počestnosti.
Trestat: to se jí zdá v čemsi neslušné – jisté je, že představa „trestu“
a „povinnosti trestat“ jí bolí, nahání jí strach. „Nestálo by zbavit
ho *nebezpečnosti*? Proč ještě trestat? Trestání samo je hroznější!“ –
Touto otázkou vyvozuje státní morálka, morálka ustrašenosti, svůj
poslední důsledek. Dejme tomu, že by se dalo nebezpečí, důvod
k bázní, odstranit, pak by byla odstraněna i tato morálka: nebyla by
už nutná, *nepovazaována* by už *samou sebe* za nutnou! – Kdo zkoumá
svědomí dnešního Evropana, vyráhne nejspíš z tisíce morálních zá-
hybů a skrýší pokazdé tyž imperativ, imperativ státní ustrašenosti:
„Chceme, aby někdy v budoucnu už člověk *nemusel mít vůbec strach!*“
Někdy v budoucnu – vřle a cesta *tam* se dnes všude v Evropě nazý-
vají „pokrokem“.

202

Řekněme hned ještě jednou: co jsme řekli již stokrát: neboť
sluch není dnes takovým pravdám – *naším* pravdám – příznivě na-
kloněn. Moc dobře víme, jak urážlivě zní, když někdo člověka řadí
bez obalu a bez podobnosti ke zvířatům; budou nám však přímo
klást za *vina*, že právě ve vztahu k lidem „moderních iděj“ používá-
me bez ustání výrazů „stádo“, „státní instinkty“ a podobně. Co na-
plat! Nemůžeme jinak: neboť právě v tom tkví náš nový náhled.
Zjistili jsme, že ve všech hlavních morálních soudech dospěla Evro-
pa k jednomyslnosti, počítaje v to ještě i země, kde vládne evropský
vliv: v Evropě se zjevně *of-to*, o čem se Sókratés domníval, že není,
a čemu onen starý slavný had kdysi přišlibil učít – dnes se „ví, co je

dobro a co zlo. Pak musí ovšem znít tvrdě a špatně doléhat k slu-
chu, když stále znovu trváme na jednom: co se tu domnívá, že ví, co
tu svou chválou a hanou velebí samo sebe, je instinkt stádního
zvířete jménem člověk: jako takový se tento instinkt prosadí, do-
sáhá převahy, nadvlády nad jinými instinkty a dosahuje jí stále víc,
v souvislosti s tím, jak se rozmáhá sblížování a připodobňování,
jehož symptomem je. *Morálka je dnes v Evropě morálkou stádního
zvířete*: tedy, jak my věcem rozumíme, pouze jedním druhem *hrdské*
morálky, vedle něhož, před nímž, po němž jsou nebo by měly být
možné mnohé jiné, především *vyšší* morálky. Avšak proti takové
„možnosti“, proti takovému „měly by“ se tato morálka brání ze
všech sil; prohlašuje tvrději a nesmířitelně: „Já jsem morálka
sama, a nic jiného morálkou není!“ – ba s pomocí náboženství, jež
nadbíhalo a lichotilo nejsubtilnějším tužbám stádního zvířete,
jme dospěli až tam, že dokonce i v politických a společenských
institucích nacházíme stále viditelnější výraz této morálky: *demno-
kratické* hnutí přejímá dědictví hnutí *křesťanského*. Že se však těm
méně trpělivým, chorobným a závislým na uvedeném instinktu zdá
jeho tempo ještě příliš pomalé a ospalé, to dosvědčuje stále dvo-
čejší vřtí, stále výhrážnější vyceněné tlamy anarchistických psů, kteří
se teď potulují uličkami evropské kultury: jakoby v protikladu k mí-
rumilovně pracovitým demokratům a revolučním ideologům, ještě
více k přihlouplým pseudo filosofům a horitelům pro bratrství, kteří
si říkají socialisté a chtějí „svobodnou společnost“, ve skutečnosti
však zcela s nimi všemi zajedno v základním a instinktivním nepřá-
telství vůči každé jiné formě společnosti, než je forma *autonomního
stáda* (dokonce až k odmítání pojmů „pán“ a „pacholek“ – ni dícu ni
maître, tak zní jedna socialistická flokulce); zajedno v urputném
odporu vůči každému zvláštnímu nároku, každému zvláštnímu prá-
vu a každé výsadě (to znamená v posled vůči *každému* právu: neboť
jsou-li si všichni rovni, nepotřebuje už nikdo „práv“); zajedno v ne-
důvěře vůči trestající spravedlnosti (jako by byla znásilněním slab-
šího, bezprávím na *nabídném* vyústění celé dřívější společnosti); ale

právě tak zajedno v nábožensství spolutrpění, v soucitu, kdekoli se jen vyskytne cit, žití, utrpení (až dolů, ke zvířeti, až nahoru, k „bohu“: vystřelek „soucitu s bohem“ patří do demokratického věku); zajedno všichni vespolek v křiku a netrpělivosti soucítění, ve smrtelné nenávisti vůči utrpení vůbec, v taktika zženštilé neschopnosti dokázat při něm setrvat jako divák, *nechat trpět*; zajedno v nedobrovoleném ztemnění a zchoulostivění, pod jehož vládou hrozí zřejmě Evropě nový buddhismus; zajedno ve víře v morálku *společného soucítění*, jako by byla morálkou o sobě, jakozto vrchol, *dosážený* vrchol člověka, jediná naděje pro budoucnost, útešný prostředek současníků, veliké vykoupení veškerých dřívějších vin: zajedno všichni vespolek ve víře ve společnost jako *vykupitelku*, ve stádo tedy, v „sebe“...

203

My, kteří jsme jiné víry – my, kteří demokratické hnutí považujeme nejen za upadlou formu politické organizace, nýbrž za upadlou, totiž umenšující formu člověka, za zprůměrnění a snižení jeho hodnoty: kam se musíme zaměřit *my* se svými nadějemi? – *K novým filosofům*, jiné volby není; k duchům s dostatek silným a původním, aby podnítali protikladná hodnocení a přehodnotili, obrátili „věčné hodnoty“; k lidem vyslaným napřed, k lidem budoucnosti, kteří v přítomnosti zavážou uzel nutnosti, jenž nasměruje vůli několika tisícletí do *nových* drah. Učiti člověka jeho vlastní budoucnosti jako *vůli člověka*, jako budoucnosti závislé na vůli člověka, a připravit velké odvažné činy a globální pokusy výchovy a péstění, aby se tak učinil konec onomu otrávenému panství nesmyslu a náhody, které se dosud nazývalo „historií“ – nesmysl „nejvyššího počtu“ je jen jeho poslední formou –: k tomu bude někdy v budoucnu zapotřebí nového druhu filosofů a poručejících, vedle jejichž obrazu se budou všichni skrytí, strašliví a přízniví duchové, kteří kdy na zemi byli, vyjímát bledě a zakrslé. Obraz takových vůdců je tím, co tane před naším zrakem: – smím to vyslovit nahlas, vy svobodní ducho-

vé? Okolnosti, jež by musely být pro jejich vznik zčásti vytvořeny, zčásti využity; pravděpodobné cesty a zkoušky, na nichž by duše vyrosla do té výše a moci, že by k takovým úkolům cítila – nutkání; přehodnocení hodnot, pod jejichž novým tlakem a kladem by se zocelilo svědomí, srdce proměnilo v kov, aby uneslo tíhu takové zodpovědnosti; na druhé straně nutnost takových vůdců, hrozná nebezpečí, že by mohli nepřijít nebo se nevydatit a zvrhnout – to jsou naše vlastní starosti a temnoty, víte to, vy svobodní duchové? To jsou těžké, vzdálené myšlenky a bouře, jež ráhnou nebem *našeho* života. Je málo tak citelných bolestí jako jedinou spartit, uhodnout, proocít, jak mimorádný člověk sešel ze své dráhy a zvrhl se: kdo však má vzácné oko pro celkové nebezpečí, že sám „člověk“ se *zvrhne*, kdo, jako my, poznal tu nesmírnou nahodilost, která dosud hrála svou hru s budoucností člověka – hru, v níž nepůsobila žádná ruka, a dokonce ani ne „Prst boží“ – kdo uhodne fatálnost, jež leží skryta v bílé bezelstnosti a důvěřivosti „moderních idejí“, a ještě více v celé křesťansko-evropské morálce: ten trpí úzkostí, s níž se žádá jiná než srovnat – vzdýť jedním pohledem přehlédne, co vše by se ještě dalo, za *příznivého* náhromadění a *vysetpňování* „sil“ a *úkolů*, z *člověka vyprávěvat*, ví vším vědomím svého svědomí, jak nevyčerpán je ještě člověk pro největší možnosti a jak často už stál typus člověk před tajemnými rozhodnutími a novými cestami: – ví ještě lépe, ze své nejbolestnější vzpomínky, o jak ubohé věci se doposud obvykle slibny růst něčeho vzácného rozbil, zaratil, poklesl do ubohosti. *Celkový úpadek člověka*, až k tomu, co se dnes socialistickým nemehním a mělkým hlavám jeví jako jejich „člověk budoucnosti“ – jako jejich ideál! – , toto upadnutí a zmenšená *člověka* na dokonalé stádní zvíře (nebo, jak říkají oni, na člověka „svobodné společnosti“), toto zezvířecění člověka v trpasličího tvora rovných práv a nároků *je možné*, o tom není pochybi! Kdo tuto možnost jednou domyslel do konce, zná o ošklivosti víc než ostatní lidé – a možná i o nové *úkoly*!